

УДК 378.046-021.68(477.82)

О. П. Кондратович,
 почесний краєзнавець України, лауреат премій
 імені Миколи Куделі та імені Василя Кмединського

Озираючись на пройдене

У 60–70-х рр. великими проблемами освітньої галузі польських районів Волинської області (зокрема Камінь-Каширського) були низький професійний рівень багатьох педагогів та плинність кадрів. Докорінно поліпшити стан справ вдалося комплексом заходів, серед яких значну роль відіграв Волинський інститут удосконалення вчителів.

Ключові слова: контингент учительських кадрів, методичний кабінет, підвищення кваліфікації, Педагогічне товариство.

Kondratovych O. P. Looking Back.

During 60–70 years the low professional level of many teachers and staff turnover were big problems of education in Polissia districts of Volyn region (in particular Kamin-Kashyrskiy). To improve the situation radically they managed by means of some measures, including the important role played by Volyn In-Service Teacher Training Institute.

Key words: teaching staff contingent, methodical study, advanced training, Pedagogical Society.

Обійнявши 1968 року посаду завідувача Камінь-Каширського районного методичного кабінету, перш за все мусила визначитися з пріоритетами, хоча не дуже тямила, в чому вони полягають. Та все ж розуміла: заходи для поліпшення методичної роботи тільки тоді принесуть користь, коли школи будуть забезпечені високоосвіченими та висококваліфікованими кадрами.

Однак на той час освітній рівень учителів району далеко не задовольняв потреби часу. Бракувало кадрів не лише з вищою, але й середньою педагогічною освітою. У віддалених від райцентру школах на вчительських посадах працювало чимало людей із загальною середньою освітою. Основний контингент склали випускники педучилищ. Їх широко залучали до викладання навчальних предметів не тільки в середніх, але й у старших класах. Працювало також чимало випускників учительських інститутів, які мали незакінчену вищу педагогічну освіту. Величезною проблемою була й висока плинність кадрів.

Отже, нагальними завданнями стали: максимальне збереження наявного контингенту вчительських кадрів, подолання їх плинності та залучення до праці нових із відповідною освітою.

Випускники вузів неохоче зголошувалися йти працювати у віддалений польський район. А якщо й зголошувалися, то або його вихідці, яких

Із почуттям вдячності...

Учительські будні – це постійне вирішення нагальних для школи проблем. Уміння підійти до оптимального результату шліфуються у щоденній практиці, проте сумніви ніколи не полишають учителя. Йому потрібне те чарівне дзеркало із казок, яке постійно переконувало б: «Ти миліша від усіх...», давало оцінку дій, порівнювало з іншими, пропонувало алгоритми вибору.

Таке чарівне дзеркало для вчителя – курси підвищення кваліфікації у Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти. Це чудова можливість оцінити власні набутки шляхом порівняння із передовими педагогічними, методичними, фаховими ідеями, з якими знайомлять учителів науковці, методисти, відомі практики. Стратегію інституту спрямовано на постійний пошук і вдосконалення ключових ідей педагогіки, продукування новітніх технологій розвитку компетентностей і вчителя, і учня, генерування інноваційних підходів до викладання шкільних дисциплін.

Слід відзначити і турботу організаторів курсів про культурний рівень та здоров'я слухачів: зустрічі з митцями та лікарями стали квітком живої води і для душі, і для тіла.

Органічною складовою в роботі вчителя стала ще одна видозміна чарівного дзеркала – монітор комп'ютера, адже презентації фахівців інституту для вчителя – не лише джерело вивіреної і стислої інформації, а й приклад організації власної роботи. Візуалізація інформації відповідає запитам сьогодення, тому орієнтиром для вчителів світової літератури стала робота творчої групи, організованої методистом відділу гуманітарних дисциплін А. М. Бондарук за відповідною темою. Вчителі отримали можливість спілкування у просторі інтернету з питань використання елементів візуалізації у щоденній практиці.

Л. Б. Зінкіна,
 вчитель світової літератури
 ЗОШ І–ІІІ ст. № 1 м. Рожиче

3 ювілеєм!

було небагато, або випускники, які внаслідок посередніх знань не могли претендувати на вакансії в інших районах. Та й ті весь час прагнули працевлаштуватися на рідній землі, тож через рік-два вибували.

Методичний кабінет, апарат якого на початках складався лише із завідувача та бібліотекаря, спільно з районним відділом народної освіти посилено шукали засобів поліпшення якості вчительських кадрів. Було зроблено ставку на місцеві резерви. Розпочалась цілеспрямована копітка «селекційна робота»: у школах вишукували учнів, які добре вчать та мають нахил до роботи з дітьми. Спонукали вчителів допомагати таким школярам у підготовці до вступних екзаменів у виші на педагогічні спеціальності. Крім того, чимало робилось для залучення на заочне навчання вчителів із середньою чи незакінченою вищою педагогічною освітою. Шляхом анкетування виявлялись їхні зацікавлення щодо професійного вдосконалення. Кілька років поспіль у січні під час районних конференцій проводились окремі наради з цим контингентом працівників шкіл щодо продовження навчання, при цьому їх знайомили з потребами району в тих чи інших кадрах, можливостями поліпшення працевлаштування. Під час весняних канікул для них організовувалися консультації силами кращих учителів району.

Паралельно з колективними заходами, на яких порушувалися питання підвищення освітнього рівня вчителів, які не мали вищої освіти, доводилось також працювати з ними індивідуально, переконувати в необхідності здобуття вищої освіти не лише в інтересах шкіл, учнів, але й самих педагогів. Запам'яталась розмова з учителькою початкових класів Верхівської восьмирічки, яка щиро була переконана, що освіти, здобутої в педучилищі, їй цілком достатньо для роботи. Посвятила молодому педагогові цілий день, відвідала всі її уроки, ретельно проаналізувала, при цьому звернула увагу на пізнавально-освітній рівень кожного заняття, на упущення. Під час нашої розмови педагог кілька разів повторила: «Я цього не знала». – «А чому я знаю? Бо в мене вища освіта і два дипломи з відзнакою – за педучилище та університет, і я не втомлююсь читати». Переконала.

Хороша, старанна вчителька з Нових Червищ Любов Степанівна, за плечима якої було тільки педучилище, викладала в школі рідну мову і ніяк не піддавалась на мою агітацію. Наша тривала бесіда закінчилась її запитанням: «Може, ви глядітимете моїх двох дітей, поки я буду вчитися?» – «Любово Степанівно, Василь Іванович – прекрасний учитель і батько, та й рідні допоможуть. А ви вступите на навчання, закінчите інститут і ще колись будете дякувати мені». Так і сталось. Через рік до сусідньої Рудко-Червинської школи, що в двох кілометрах від Нових Червищ, прибула молода пара педагогів – математик і словесник. Останній не вистачало кілька годин для повного навантаження. Відшукали в Тоболівській СШ, розташованій неподалік. Любові ж Степанівни, враховуючи її стаж та навчання у виші за спеціальністю, не зачепили.

Пізніше вона дійсно дякувала мені за наполегливість у співбесіді та порятунок від безробіття, бо на той час у початкових класах школи вакансій не було. Я ж потому не раз жартувала: чи не треба їй поглядіти дітей? Виявляється, не вони були

причиною, а боязнь авторитетної вчительки не скласти вступні екзамени, хоча підстав для цього й не було.

Така наполеглива робота згодом принесла відрадні результати: в середині 1970-х років щорічно на заочне навчання у виші вступало 30–50 учителів. При цьому слід зауважити, що вчителі-заочники постійно перебували під опікою шкільних адміністрацій, районного відділу народної освіти, методичного кабінету. Працівники останнього вели спеціальний журнал, у якому фіксувався хід навчання кожного з таких педагогів: коли вступив до вишу, перейшов чи не перейшов на наступний курс, причини неуспішності тощо. Досягнення кращих відзначались на різноманітних нарадах, семінарах. Така увага сприяла поліпшенню якості навчання. Чимало заочників закінчили вузи з відзнакою. Серед них – Степан Володимирович Войчик, Надія Олександрівна Приходько, Степан Іванович Сахарук та інші. Згодом такі педагоги очолили школи, стали заступниками директорів.

Для поліпшення умов навчання адміністрація райвно за ініціативи методкабінету порушила клопотання перед керівництвом Луцького педагогічного інституту ім. Лесі Українки про відкриття в Камені-Каширському консультативного пункту. Це дало можливість учителям-заочникам слухати лекції, отримувати консультації, складати заліки та екзамени в райцентрі. І хоч такими пільгами вони користувалися лише під час зимових та весняних канікул, це значно полегшувало їхнє навчання, особливо вчителям із віддалених сіл.

Великої ваги надавалось також збереженню наявних педагогічних кадрів, подоланню плинності. Вживалися заходи для поліпшення умов праці та проживання: добудовували шкільні приміщення, зводили будинки для вчителів.

Під пильною увагою перебувала робота новоприбулих випускників вишів і педучилищ. Їх радо зустрічали на місцях, допомагали належно облаштувати побут. На початках забезпечували продуктами харчування, побутовими речами.

Відділ освіти, методичний кабінет ретельно готували врочистий прийом молодих педагогів в освітянську сім'ю району. Для цього друкувався «Пам'ятний лист молодому вчителю», закуповувалися та передплачувалися кожному новоприбулому книги. Перед початком конференції на центральній площі міста збиралась уся освітянська громада району, посередині вишиковувалися новоприбулі педагоги. Їх вітали представники партійної, радянської влади, завідувач райвно, хтось із кращих учителів району, діти. Старші колеги дарували молодим книги, а школярі – квіти. Традиційним також було обирати когось із цих учителів у президію конференції.

Усі ці заходи в комплексі сприяли поліпшенню кадрового потенціалу шкіл. Особливо помітним було зростання освітнього рівня вчителів початкових класів. Якщо на початку 70-х років у I–IV класах працювало трохи більше 30 % учителів з вищою освітою, то на початку 80-х – за 90 %. Цьому посприяли різноманітні чинники, та найістотнішим був результат від залучення педагогів на заочне навчання. Бо це були місцеві кадри, які добре знали свій край, його людей, отже й своїх вихованців. Крім того, вони трималися своєї

землі, не прагнули виїхати. У вже згадуваному журналі, де фіксувалася щорічна кількість вступників у виші на заочне навчання, перехід з курсу на курс та тих, що закінчили навчання, наприкінці 1979/1980 навчального року було проставлено порядковий номер 725. Це свідчило про те, що район забезпечено кваліфікованими кадрами.

У школах працювало багато молоді. Тож слід було подбати про належну постановку методичної роботи, пропаганду та запровадження в життя новітніх методів і технологій. Чимало уваги приділялося вивченню та поширенню передового досвіду – не лише маститих педагогів, але й молодих учителів. Це здійснювалось не тільки традиційними методами, але й широко використовувалася преса. На шпальтах районної газети «Радянське Полісся» публікувались матеріали про досягнення кращих учителів. Раз на квартал у цьому виданні виходила підготовлена працівниками РМК спеціальна сторінка «На педагогічних меридіанах району», де вчителі ділилися своїми творчими здобутками.

Важливу роль у роботі з освітянами-початківцями відігравали клуби молодих учителів, створені при школах, де працювало багато саме таких педагогів. Очолювали ці громадські утворення *президенти*. Така назва цих очільників викликала чимало запитань і суперечок. Але нам вдалося їй відстояти. Саме в цей час президія Педагогічного товариства УРСР організувала серед районних та міських відділень естафету щодо висвітлення роботи з молодими вчителями, у якій Камінь-Каширське відділення здобуло перемогу.

Клуби молодих учителів збиралися раз на два місяці. На них, крім новітніх досягнень у педагогічній галузі, обговорювались найкращі твори рідної літератури та світової класики. Запам'яталося засідання, яке провела президент клубу при Нуйнівській десятирічці Н. Г. Мосійчук за історичним романом у віршах Ліни Костенко «Маруся Чурай». Інтерес молодих до таких засідань викликало ще й те, що тут гармонійно поєднувався розгляд теоретичних питань з відпочинком, розвагами в колі друзів.

Проблеми роботи з молодими вчителями були висвітлені в моєму виступі на VI з'їзді Педтовариства УРСР у 1980 році. Вони виявились актуальними і для Міністерства освіти. Присутній на форумі начальник управління кадрів МО попросив копію мого виступу.

У 1974/1975 навчальному році за моєї ініціативи в школах Камінь-Каширського району було започатковано «Уроки Матері». І перший такий захід відбувся в десятому класі Полицівської середньої школи. Провела його молода вчителька Марія Федорівна Цвих під час семінару словесників району. Я після заняття поспілкувалася з учнями. Один із них дуже емоційно відгукнувся про нього, зауваживши: під час уроку він чи не вперше глибоко замислився, хто є мати для нього і хто є він для неї. Запали в пам'ять його слова про те, що діти не завжди задумуються над ставленням до матерів: «Мати для багатьох – наче повітря: дихаєш і не помічаєш. А то – неправильно. Так не має бути. Діти повинні піклуватися про своїх матерів, як вони піклуються ними до останку свого життя».

Про урок, його оцінку вчителями та учнями я написала до газети. Було вирішено підготувати

методичні розробки таких занять для різних вікових груп школярів. Першими підтримали це починання Л. П. Подшивалкіна, Г. Г. Цигипало, В. Г. Кмециньська, Л. І. Кухтей.

Дивним чином наше рішення проводити такі уроки в школах району збіглося з постановою ЮНЕСКО оголосити 1975 рік Роком жінки. Мої друзі і знайомі жартували: чи то не я запропонувала цій поважній міжнародній установі прийняти таке важливе рішення.

Відтоді стала більш наполегливо працювати над відображенням образу матері в народних піснях поліссян, їхніх традиціях та обрядах. Згодом зібрані матеріали ляжуть в основу моєї книги «Як у лузі калиночка з квітками: Возвеличення Жінки-Матері в пісенному фольклорі Волинського Полісся» (1993, 1999). Було написано статті на тему матері й материнства для газет «Радянська Волинь», «Радянське Полісся», «Радянська освіта». Остання у передовій статті до 8 Березня 1980 року відзначила, що в Камінь-Каширському районі на Волині проводяться спеціальні уроки, присвячені матері, й опублікувала мій досить розлогий матеріал «Мамин день».

У роботі з педагогічними кадрами ми намагалися не оминати увагою жодного з їхніх досягнень. Найменші паростки творчих надбань учителів помічались і відзначались (творчі портрети, виступи перед колегами, нагороди, нариси в пресі) як у школах, так і на районному рівні. Особливо цінувалися в освітян району публікації в пресі, коли досвід учителя, його досягнення на тій чи іншій ділянці роботи і життя ставав набуток багатьох колег. Нерідко ці статті допомагали педагогові захиститися від упередженого ставлення до них очільників сільрад чи колгоспів, а то й керівників шкіл.

У цій статті пишу лише про окремі, найбільш успішні ділянки роботи Камінь-Каширського РМК, де ми виступали піонерами порівняно з іншими районами.

З червня 1980 року я була переведена на посаду заступника голови Волинського облвідділення Педагогічного товариства УРСР. До цього часу обов'язки голови та його заступника виконували на громадських засадах директор обласного інституту вдосконалення вчителів Михайло Андрійович Падалко та завідувач кабінету російської мови й літератури Юрій Іванович Назарчук. З 1980 року президія Товариства у світлі рішень VI з'їзду, нагальних потреб часу посилює вимоги до роботи своїх підрозділів – обласних та районних (міських) відділень. Якщо раніше оплачувані посади заступників голів обласних відділень передбачались лише у великих областях (Дніпропетровська, Донецька, Київська, Одеська, Харківська), то з 1980 року їх запровадили по всій Україні.

Знову довелося починати все спочатку, робити, здавалось би, знайому і незнайому роботу. І хоч Педтовариство акумулювало значні кошти, проте його керівництво вимагало поліпшити роботу щодо збору внесків. Як виявилось, одне з райвідділень області три роки поспіль їх не сплачувало, керівник його уникав будь-яких контактів. Аби виявити причину такого стану, довелося відвідати первинні організації, що діяли при школах. Бесіди з учителями, головами первинних організацій, знайомство з документами

3 ювілеєм!

показали, що всі ці роки внески збирались і справно передавались голові райвідділення, про що свідчили завірені ним касові ордери про одержання відповідних сум. Де зникали зібрані кошти, вияснилось пізніше. Коли той любитель чарки пішов з посади – проблема зникла. Надалі нашій обласній організації справу з внесками вдавалось вирішувати протягом січня – лютого, а до 8 Березня (більшість очільників відділень були жінками) голови їх за матеріалами перевірок, річних звітів і цим показником отримували грошові премії в сумі 50, 40 карбованців. Більше питання звітності, збору внесків не порушувалось.

Урізноманітнилися також форми роботи: вчасно проводилися пленуми, засідання президії, на яких обговорювались та затверджувались питання роботи, форми та методи педагогічної пропаганди серед учителів і населення, нагородження членів Товариства. При середніх школах активно працювали народні університети науково-педагогічних знань, групи науково-педагогічної інформації, творчі групи. Наше обласне відділення було одним із перших в Україні щодо розробки Орієнтовної програми покласного педагогічного всеобучу батьків, якою передбачалась педагогізація дорослих. Класні керівники організували навчання батьків згідно з вимогами навчальних програм відповідної вікової групи дітей, отримали можливість більше уваги приділяти індивідуальній роботі з ними. Вишукувались можливості покращення матеріальної бази у розв'язанні цієї проблеми. У школах облаштовувались куточки, класи педагогічних знань для батьків. З ініціативи голови первинної організації Товариства Олицької середньої школи Ківерцівського району Марії Василівни Пневської та за сприяння обласного відділення тут було обладнано наочними матеріалами та забезпечено необхідною методичною літературою народний університет науково-педагогічних знань для батьків, широко висвітлено досвід кращих родин щодо виховання дітей.

Щоб поліпшити теоретичний рівень, лекторську майстерність у роботі з батьками спільно з обласним інститутом удосконалення вчителів було проведено кілька семінарів, шестиденну нараду-семінар для ректорів та лекторів народних університетів педагогічних знань з питань удосконалення педосвіти населення. Ці ж питання порушувалися й на різних форумах на місцях, що їх проводили рай(міськ)відділення. Усі ці заходи посприяли зростанню контингентів слухачів народних університетів педагогічних знань для батьків. За цим показником наша область зайняла третє місце в Україні. Розширилась мережа консультпунктів для батьків на виробництві, де успішно запроваджувався факультатив «Етика і психологія сімейного життя».

Багато робилося щодо залучення молодих освітянських кадрів до наукової роботи. З метою її удосконалення було організовано поїздку активу обласного відділення до Дніпропетровська для вивчення досвіду роботи місцевого відділення з цього питання.

Кращий досвід первинних організацій, рай(міськ)відділень ретельно, по крупинці збирався й пропагувався під час роботи обласних пленумів, нарад, семінарів, на засіданнях президії обласного

відділення. На основі узагальнених матеріалів вивчення досягнень первинних організацій, окремих відділень Товариства було видано більше десятка буклетів, зокрема: «Незгасний племін творчості (з досвіду роботи Ратнівського районного відділення Педтовариства УРСР з організації творчої діяльності його членів)», «Школа починається з учителя (з досвіду роботи народного університету науково-педагогічних знань для працівників народної освіти при Ківерцівському районному відділенні Педагогічного товариства УРСР)» тощо.

Для заохочення активістів Товариства, вивчення ними надбань кращих освітніх закладів України було організовано ряд туристсько-пізнавальних поїздок, зокрема до Павлівської середньої школи на Кіровоградщині, де працював Василь Сухомлинський, та хутора Надія – пам'ятки українського театрального мистецтва. Не менш цікавою виявилась і поїздка до «школи над Россю» – відомої на всю Україну Сахнівської середньої школи. Педагогічний колектив її плідно працював над запровадженням етнопедагогіки, вихованням у дітей любові до прабатьківської землі, рідної мови і пісні з гармонійним поєднанням інтересу до найсучасніших знань і технологій.

Чимало робилось для налагодження тісних контактів з працівниками Волинського обласного інституту вдосконалення вчителів, педінституту, для залучення їх до праці з різними категоріями вчителів області. Вони очолили творчі групи педагогів певного фаху, дослідницькі лабораторії. Особливою активністю відзначалась робота творчої групи учителів початкових класів шкіл області, якою керувала світлої пам'яті Марія Олександрівна Лукашук. Вона наполегливо вивчала кращий досвід роботи початківців і щиро прагнула, аби він ставав надбанням найширшої аудиторії, залучала до цієї роботи і мене. Було вивчено досвід роботи з шестирічками таких учителів, як Віра Мойсеївна Карпук, Марія Антонівна Хомич (Старовижівська та Кримненська середні школи Старовижівського району), роботу Єлизаветинської (Старовижівський район) та Кульчинської (Турійський район) початкових шкіл щодо вироблення в школярів потреби працювати над зміцненням власного здоров'я, вироблення в них навичок до художньої творчості тощо. Завдяки цьому було підготовлено десятки передач на обласному радіо, публікації в пресі, зокрема республіканському часописі «Початкова школа».

Деякі з цих матеріалів позитивно вплинули і на долю героїв публікацій. Так, атестаційна комісія Старовижівського району ніяк не наважувалась присвоїти звання «старший учитель», як на мене, одному із найкращих педагогів області – Вірі Мойсеївні Карпук, бо в неї середня педагогічна освіта, а не вища. Після мого нариса «Вікнами до сонця», опублікованого в журналі «Початкова школа», її праця була достойно поцінована.

У найближчих планах роботи обласного відділення Товариства було створення музею освіти Волині. На наш заклик відгукнулось чимало вчителів, почався збір експонатів. Однак цієї роботи я не завершила, звільнившись у 1985 році з посади. Її провели інші колеги, тож цей музей нині діє у Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти.